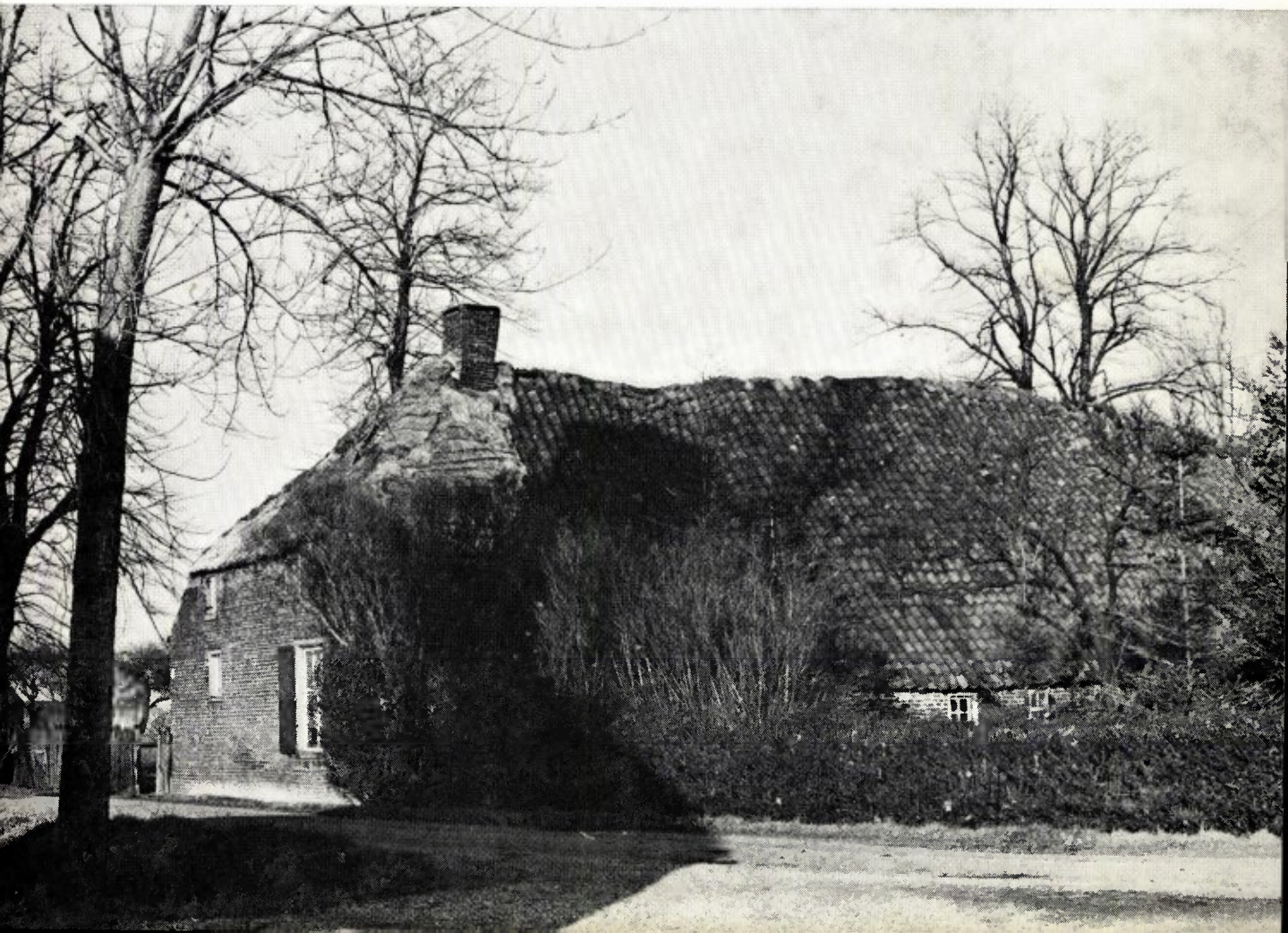

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD

61e Jaargang no 1

28 januari 1972

NATUURHISTORISCH MAANDBLAD
Orgaan van het Natuurhistorisch Genootschap
in Limburg

MAASTRICHT, 28 januari 1972

REDACTIE: R. Geurts; Dr. P. J. van Nieuwenhoven;
Prof. Dr. J. K. A. van Boven.
Hoofdredactie: Mevr. Dr. W. Minis-van de Geyn,
Bondefanten 5, Maastricht (tel. 043-12556).

ADMINISTRATIE: Adreswijzigingen, opgave van nieuwe leden, bestellingen van Maandbladen te zenden aan administrateur Th. Maassen, Bosquetplein 7, Maastricht. Telefoon 043-14174.

Afzonderlijke nummers voor niet-leden f 1,50, voor leden f 1,25; dubbelnummers f 2,50 en f 2,—.
Auteursrechten voorbehouden.

NATUURHISTORISCH GENOOTSCHAP

Voorzitter: Prof. Dr. J. K. A. van Boven,
Bosquetplein 7, Maastricht.

Secretaris: J. A. M. Heerkens Thijssen,
St. Lambertuslaan 29, Maastricht. Tel. 043 - 16071

Penningmeester: P. Wassenberg, Hertogsingel 87 A, Maastricht
giro 1036366 t.n.v. Natuurhistorisch Genootschap Maastricht.

Lidmaatschap: f 12,50 per jaar (gezinscontributie f 15,—).
Het Maandblad wordt aan alle leden gratis toegezonden.
Prijs voor niet-leden f 15,— per jaar.

INHOUD:

Aankondiging maandvergaderingen	2
Tentoonstellingen Natuurhistorisch Museum	2
De natuur in	2
Verslagen maandvergaderingen	3
J. H. H. de Haan Het Weerterbos	8
Drs. J. H. M. Hilgers De achteruitgang van de Orchidaceae in Limburg XI	14

Foto omslag:
Oude, thans nog bewoonde, boerderij op Laar.

Foto pag. 1:
Weg door het Weerterbos bij de Grasbut in de buurt van het Grenskerk-monument.

Foto's: J. H. H. de Haan.

AANKONDIGING VAN DE MAANDVERGADERINGEN

te Heerlen op dinsdag 1 februari om 19.30 uur in het Grotius College.

Dr. Bruna doet enkele mededelingen over de Herfstschroeforchis;

de heer Meeuws houdt een causerie over vogelgeluiden.

te Maastricht op donderdag 3 februari om 20 uur in het Natuurhistorisch Museum.

Op deze bijeenkomst zullen de aanwezigen gezamenlijk de tentoonstelling bezoeken, welke in de Geologie-zaal staat opgesteld. (zie hieronder).

Explicatie, voorafgegaan door een korte inleiding, zal worden verzorgd door Drs. A. W. F. Meijer, algemeen conservator van het museum.

te Maastricht op donderdag 2 maart om 20.00 uur in het Natuurhistorisch Museum.

te Heerlen op dinsdag 7 maart om 19.30 uur in het Grotius College.

De heer Bult zal aan de hand van kleurendia's een causerie houden over de Camarque.

NATUURHISTORISCH MUSEUM

„ZWEMMEN - KRUIPEN - LOPEN - VLIEGEN”

De voortbeweging van het dier.

Onder deze titel werd op 22 januari 1972 de nieuwe rondreis-expositie van het Natuurhistorisch Museum door de gouverneur geopend.

Evenals vorige jaren zal ook nu weer een tournee door de provincie worden georganiseerd na de eerste opstelling van 22 januari tot 13 februari in „eigen huis” en wel te Weert (van 17 februari tot en met 7 maart in het Gemeentemuseum) en in Geleen (van 9 maart tot en met 28 maart in het St. Michiels Lyceum).

De volgende expositiepunten zullen t.z.t. in deze rubriek worden vermeld.

De tentoonstelling „Niet Morgen maar Nu” zal vervolgd worden in:

Nijswiller, van 28 januari t/m 5 februari 1972 in het L.T.S. gebouw.

Cadier en Keer, van 22 april t/m 1 mei 1972, in de voormalige school.

DE NATUUR IN

Programma excursiecommissie Zuid Limburg

Zondag 6 febr. Busexcursie naar de Hoge Venen o.l.v. IVN-Maastricht. Vertrek 8.30 uur vanaf Kon. Emmaplein, 8.35 uur vanaf de Hubertuslaan t.o. kazerne, 8.40 uur vanaf boekenhal Station en 8.50 uur vanaf kruispunt Heer. Buskosten f 6,50 voor leden, f 7,50 voor niet-leden. Opgave aan secretariaat. Tel. 30837 of 18352 (043).

Zondag 13 febr. Wandeling langs de kiezelgroeven van Berg en Terblijt o.l.v. IVN-Valkenburg. Vertrek VVV-kantoor Valkenburg om 14.00 uur.

Zondag 20 febr. Wandeling door het Meerssenerbos met bezoek aan de Natuurwachtershut o.l.v. IVN-Meerssen. Vertrek VVV-kantoor Meerssen om 14.30 uur.

Ardenneexcursie door de bossen en Hoge Veen in de omgeving van Mützenich (Dld.) o.l.v. IVN-Heerlen. Vertrek van Kerkplein Mützenich om 10.30 uur precies. Geen bustocht, deelnemers dienen met eigen vervoer naar het vertrekpunt te gaan; te bereiken via Aken of Eupen richting Monschau (\pm 40 km van Heerlen). Pas, lunchpakket en stevige wandelschoenen gewenst.

Zondag 27 febr. Wandeling naar Hergenrath o.l.v. IVN-Vijlen-Vaals. Vertrek van Hotel Bellevue te Vaals om 10.30 uur.

Wandeling door de Schinveldse bossen o.l.v. IVN-Brunssum. Vertrek Gemeentehuis Schinveld om 14.00 uur.

Excursieprogramma Veldwerkgroep

Zondag 20 febr. Waterwild-wandeling. Vertrek om 9.00 uur vanaf het Natuurhistorisch Museum. Warme kleding wordt aanbevolen. Degenen die over een kijker beschikken worden verzocht deze mede te nemen.

Terug \pm 13.00 uur.

VERSLAGEN VAN DE VERGADERINGEN

te Maastricht op 2 december 1971

Na opening van de vergadering memoreert de voorzitter het plotseling overlijden van het bestuurslid de heer Ex uit Venlo, die vooral als vertegenwoordiger van het Genootschap in Midden- en Noord-Limburg zeer waardevolle adviezen heeft gegeven. Ter nagedachtenis wordt door de aanwezigen een ogenblik stilte in acht genomen.

Dr. van Nieuwenhoven vertoont een aantal zeer geslaagde dia's van een nest van de wespindief met 2 bijna volwassen jongen. Eén afbeelding toont heel duidelijk een van de oude vogels met een wespenraat in de snavel.

Hij oogst vervolgens veel bijval met zijn fraaie opnamen van fouragerende kraanvogels op een afgeogst maisveld tijdens de najaarstrek. Ook het opvliegen van deze vogels werd prachtig vastgelegd. Alle opnamen werden op het landgoed "De Hamert" door hem gemaakt.

Ook drs. Paping heeft enkele natuurdia's meegebracht; iedereen staat verbaasd over de kleurenpracht van diverse plantensoorten die op de kale onherbergzame steenberg van de mijn Wilhelmina in bloei prijken.

In de Doort werd ook een fraaie opname van een boomkikker gemaakt. Als slot vertoont hij een serie opnamen uit de orchideeëntuin in het Gerendal waar enkele close-ups duidelijk de onderlinge verschillen tussen de orchideeën-soorten laten zien.

Dr. Schulte houdt vervolgens een interessante voordracht over Darwin en de theorie der Evolutie. In verband hiermede gaat hij uitvoerig in op "leven en natuur". Het leven wordt in ons milieu in hoge mate bedreigd door verontreiniging van lucht en water, door lawaai, agressie en door abortus provocatus.

Spreeker noemt het werk van Darwin zonder weerga, getuige het dagboek van zijn wereldreis met de Beagle, al plaatst hij de kanttekening dat Darwin de rijkdom van gegevens en hun interpretatie te weinig uit elkaar gehouden heeft. Mendel's experimentele uit-

komsten bijvoorbeeld stonden op hechtere basis en werden op zér kritische wijze door hem geïnterpreteerd. Men zou dit mogelijk kunnen zien als vrucht van zijn opleiding.

De evolutie-gedachte is bij Darwin opgekomen bij het constateren van de veranderlijkheid der soorten. Hij zag hierin het aanpassingsvermogen aan het leefmilieu in b.v. geïsoleerde gebieden.

De heer de Haan meldt in een schrijven het waarnemen van een ooievaar op de 90 m hoge kerktoeren te Weert op 7 - 8 september. Sinds 1910 is dit niet meer voorgekomen. In dit jaar n.l. heeft een drietal ooievaars enige uren deze kerktoeren als tijdelijke rustplaats gekozen.

Op 7 mei van dit jaar vloog een ooievaar in gezelschap van een blauwe reiger over Kootspeel en Roevenderpeel in Noordelijke richting.

Ooievaar op de spits van de 90 m hoge kerktoeren van Weert.

foto: J. H. H. de Haan.

Ook bericht de heer de Haan dat de Gemeenteraad van Weert op 19 november j.l. besloten heeft het behouden gedeelte van de Roevender Peel voor zover gelegen binnen deze gemeente en bestaande uit water, moeras, moerasbos en beek, aan het Limburgs Landschap te schenken.

Als bijzonderheid mag gelden dat dit gedeelte destijds bij de aanleg van het kanaal Nederweert-Wessem, wegens het aldaar voorkomen van *Isoëtes*, mede door toedoen van de heer Hupperetz, behouden is gebleven.

In de verwerving door het Limburgs Landschap mag toch wel een zekere bekroning gezien worden op de moeizame strijd om natuurbehoud door de heer Ver Straeten 60 jaar geleden gestreden. We kunnen in een en ander dan ook tevens een aanmoediging zien om bij natuurbeschermingsacties niet te vlug bij de pakken te gaan neerzitten en ondanks vaak vele teleurstellingen de moed daarbij niet te verliezen.

Overigens moet niet vergeten worden dat de heer Ver Straeten zijn bewuste activiteiten moest ontplooiën in een tijdperk, hetwelk door de oorlog '14-'18 werd doorkruisd en waarin zeer vele "woeste gronden" met regeringssteun werden ontgonnen en waar bij het parool gold: "Het Vaderland heeft koren nodig, spoedig en veel". Helaas ten koste van veel natuurschoon.

De heer Gijtenbeek treft nogal eens uitgegraven wespennesten aan en hij vraagt zich af of dit het werk van de wespindief is. Dit is zeer wel mogelijk, al valt het moeilijk te bewijzen als men de vogel er niet bij betrapt.

De secretaris heeft op 16 oktober om 4 uur 's namiddags 55 in Zuid-Westelijke richting overvliegende kraanvogels waargenomen boven het Savelsbos onder St. Geertruid.

De heer Rooyakkers toont een eigenaardig gevormd stuk mergel, afkomstig uit de groeve van de Nekami; dr. Montagne zal de heer Felder om nadere determinatie vragen.

te Heerlen op 8 december 1971

Voor een zeer talrijk publiek houdt ir. van Geel zijn

voordracht over Ardèche. Verschillende landschapstypen worden behandeld. Het allereerste worden dia's uit de omgeving van Les Vans vertoond, waar de rivier de Chassezac in de richting van de rivier Ardèche wordt gevolgd. Het gebied is een kalkplateau met zeer sterk geërodeerd oppervlak. Het is doorsneden door een aantal, soms zeer diepe rivieren en beekdalen en beddingen. Ondanks de tamelijke hoogte (200 à 300 m) zijn de winters er weinig streng en valt er niet veel sneeuw. Het voorjaar is er minstens een maand vroeger dan bij ons.

De neerslag valt in de winter en in het voorjaar, de maand juni is vrij droog en in de maanden juli en augustus valt er, uitgezonderd een korte onweersbui, vrijwel geen regen. Dit heeft tot gevolg dat de vlakke, uitgezonderd een smalle strook langs de rivieren, in de zomermaanden zeer droog en warm is, hetgeen vele planten een zomerrust bezorgt.

Het blauwe druifje (*Muscari racemosum*) vormt na de zomerdroogte nieuw blad. Dit overwintert en in april komen de bloemen. In onze tuinen vormen de blauwe druifjes in de herfst eveneens nieuw blad, dat in de winter meestal erg gehavend wordt. Naast het gewone druifje vindt men er ook veel het gekuifde druifje (*Muscari comosum*) met boven aan de bloeiwijze een "kuif" van veel grotere, lichter gekleurde bloemen.

Zo veelvuldig als bij ons de brem bloeit daar de gaspeldoorn. Aan de jonge takjes waren aanvankelijk de miniblaadjes te vinden van deze normaal geheel bladloze struik. De struiken hebben het op dit terrein vermoedelijk toch wel moeilijk, want ze bevatten buitengewoon veel dode takken.

In de droge tijd vindt men weinig bloemen op de vlakke, wél veel aromatische planten (lavendel, thijm, marjolijn, rosmarijn). Tussen de enkele meters hoge bux palm-struiken staat de bruine orchis (*Orchis purpurea*), op meer open plekken de aangebrande orchis (*Orchis ustulata*). Aangepast aan een droge standplaats is ook de biesnarcis (*Narcissus juncifolius*) met zijn kleine bloemen en slechts enkele rolronde bladeren. Op vrij kale plekken treft men veel brilkruid (*Biscutella apula*), *Euphorbia*

Ingang van de Grotte de la Gleysasse aan de Chassezac.

Droogdal in het bois de Païolive.

Dolmen; megalithische grafmonumenten uit de omgeving van de Aven d'Orgnac (3 à 2000 jaar v. Chr.)

Foto's: mevr. van Geel-Heyster.

spinosa en de zeer hoge *Euphorbia characias*. Op deze laatste zijn rupsen van twee soorten pijlstaartvlinders te vinden.

Een grote, afgebrande boshelling levert veel exemplaren van de affodil (*Asphodelus ramosus*) met bloeistengels tot 1,5 m hoog en fraaie witte bloemen. De bladeren doen denken aan de uit onze tuinen bekende vuurpijl, terwijl de plant in de grond knollen bezit als van een *Dahlia*. Ook deze plant maakt in de herfst nieuw blad.

Op minder kale plekken staat de ruwe gouddruppel, (*Onosma echinoides*) die veel van onze smeerwortel weg heeft, echter met spatelvormige bladeren en heldergele bloemen.

Hier staat ook het parelzaad (*Lithospermum purpureocaeruleum*, een ruwbladige, maar met donkerblauwe bloemen. Voorts vindt men er veelvuldig een zwarte pijpbloem (*Aristolochia rotunda*), die vrij veel lijkt op onze pijpbloem, maar de vlag is donkerbruin en draagt een fraai honingmerk. Deze vlag is als een luifel over de bloem gebogen. Ook mag niet onvermeld blijven de bostulp (*Tulipa sylvestris*) met mooie, slanke gele bloemen op ongeveer 50 cm hoge stengels. De bloem is 5 cm groot en opent zich niet erg ver.

In de nabijheid van de rivier, waar plaatselijk een dichte begroeiing aanwezig is, prijkt de italiaanse aronskelk, de grote maagdepalm en een blauw-violette iris (*Iris chamaeiris*) met zeer grote bloemen voorzien van een prachtig honingmerk.

Op enkele hellingen met dennebos staat veelvuldig de *Dactylorhiza romana*, meestal de gele vorm, maar ook wel de rode, echter nooit de beide kleuren door elkaar. Ook groeien hier enkele spinnenorchissen (*Ophrys sphegodes*) en een enkel wit-bosvogeltje. (*Cephalanthera damasonium*)

Opmerkelijk is de judasboom (*Cercis siliquastrum*) met zijn vlinderbloemachtige fel gekleurde bloemen. Deze zitten in groepen direct op vrij dikke takken. Doordat de boom in het begin van de bloei geen blad heeft, valt hij in het landschap op als een felrode vlam.

Aansluitend aan de planten wordt een aantal opnamen van druipsteenvormingen besproken. Hierbij wordt even stilgestaan bij de speciale omstandigheden, die zulk een bijzondere vorm veroorzaken: de waaivormige stalagmieten, de discussen, de grottenparels en kleine stalactieten, welke onder bepaalde hoeken, dus niet loodrecht, worden afgezet.

De laatste dia's behandelen de fauna van dit gebied waarbij speciaal aandacht wordt geschonken aan de meerkikker waarvan tevens het geluid is vastgelegd. Het normale geluid is kwaken, echter indien het dier verontrust wordt maakt hij een geluid van een slecht gesmeerd wagenrad. Nadat enkele dagen achtereen met hetzelfde dier geëxperimenteerd was liet het zich niet meer bang maken en zweeg.

Dr Dijkstra wijst op het feit dat vooral jonge leden van ons Genootschap graag een bepaald onderzoek zouden willen verrichten. Een geschikt studieonderzoek zal wel zijn het nagaan waar en op welke bomen *Viscum album*, Vogellijm, in Zuid-Limburg voorkomt. Het winterseizoen, waarin de bomen ontbladerd zijn, is wel bij uitstek het geschiktste ogenblik om met deze studie te beginnen, in de rest van het jaar kan men dan aanvullende waarnemingen doen om die boomsoorten te determineren die in de winter moeilijkheden opleverden. Literatuur: A. de Wever, Lijst van wildgroeiende planten in Zuid-Limburg, Jaarboek Natuurhistorisch Genootschap 1917.

Enkele wetenschapsmensen zouden graag goed ontwikkelde zaden ontvangen van planten die in de regel niet of weinig goed zaad vormen: zoals Zwanebloem, Penningkruid, Speenkruid, Grasmuur en Zilver schoon. Dr Dijkstra zal zich gaarne belasten met het verzenden van eventuele zaden.

te Heerlen op 4 januari 1972

Na de gebruikelijke nieuwjaarswensen worden de heren R. Ex, in leven bestuurslid van ons genootschap en H. ten Berge herdacht. Daarna krijgt ir. van Geel het woord in plaats van de heer Bult die wegens ziekte zijn lezing moest uitstellen. De heer van Geel houdt een voordracht met kleurendia's en heeft de

gelukkige keus gedaan zich tot drie plantenfamilies te beperken. Hierdoor wordt vermeden, wat vaak het geval is, als men plotseling voor het feit gesteld wordt een voordracht te houden, dat men een aantal willekeurige, fraaie afbeeldingen kiest, waardoor het geheel aan duidelijkheid en overzichtelijkheid verliest. Ook zijn de meeste afgebeelde planten uit Nederland en naaste omgeving afkomstig wat ook bijgedragen heeft tot een instructieve avond. Achtereenvolgens zijn behandeld: Heidekruidachtigen, Gentianen en Orchideeën. Verschillende soorten worden vertoond en bijzonderheden omtrent hun bouw, groeiwijze en standplaats meegedeeld, waardoor het zeer talrijke publiek, we behoeven het haast niet meer te vermelden, toch met voldoening op deze avond terug kon zien.

Vervolgens vertoont hij nog een galletje op een hazelaar en wel *Phytoptus avellanae*. Deze gal lijkt erg op een jonge zich juist ontwikkelende zaadknop van deze struik. Echter, gezien het zeer vroege jaargetijde, zou vruchtzetting een al te grote bijzonderheid zijn. De heer Coonen heeft een tak van *Rbus typhina*, Azijnboom, meegebracht en informeert naar de betekenis van de nederlandse naam. De soort komt oorspronkelijk voor in het Westen van Noord-Amerika. De bloeiwijze wordt wel aan azijn toegevoegd en bladeren worden wel gebruikt om tabak geuriger te maken.

te Maastricht op 6 januari 1972

De voorzitter opent de vergadering met de beste wensen voor het nieuwe jaar. In het afgelopen jaar is het ledenbestand gegroeid tot 840, hetgeen verheugend is. De financiële positie van het genootschap is helaas nog moeilijk, al mag op wat meer armslag dit jaar gehoopt worden.

Vervolgens memoreert de voorzitter het 50-jarig lidmaatschap van de ter vergadering aanwezige heer P. H. Bouchoms en complimenteert hem met dit gedenkwaardige feit. Er zijn maar heel weinigen in het genootschap met zo'n lange „staat van dienst”.

De heer Bouchoms haalt in zijn dankwoord enige ervaringen aan uit deze lange periode. Frappant vooral is het dat hij de namen nog weet te noemen van actieve leden van het eerste uur en zelfs de vaste plaatsen die zij bezetten tijdens de maandvergaderingen. Zijn hele leven heeft hij gewandeld en gespeurd in de bossen van Gronsveld. Als merkwaardig voorval verhaalt hij de ontmoeting met een wezel die op jacht zijnde op jonge wilde konijnen deze, na ze doodgebeten te hebben, één voor één in kleefkruid wikkelde, waarschijnlijk om ze als voorraad te bewaren. Dit laatste wordt door sommige leden als gedragspatroon van de wezel betwijfeld. Deze jachtgewoonte vindt men in de literatuur wel beschreven. De heer van Nieuwenhoven vraagt de heer Bouchoms die zich als een boeiend verteller ontpopt, zijn ervaringen op papier te zetten. Dit zou een welkome bijdrage voor het maandblad kunnen zijn.

De heer Vic Janssen vraagt naar aanleiding van een foto in „de Nederlandse Jager” van een geschoten haas met wit voorhoofd en gedeeltelijk witte voorpoten, hoe dit verschijnsel te verklaren valt; evenals het voorkomen van volkomen zwarte edelherten. Zwart worden van wild zou volgens dr. van Nieuwenhoven wijzen op domesticatie. De heer Hensels is van mening dat bijvoeding van wild in overbevolkte Duitse jachtgebieden de oorzaak van afwijkingen is die velerlei kunnen zijn. Het juist door bijvoeding opheffen van schrale tijden in de winter zal hierbij zeker zijn invloed doen gelden. Kleurverandering in beharing kan ook plaats hebben op gehele wondplaatsen, zoals we dat ook bij paarden kennen op plaatsen waar de druk van het haam wonden veroorzaakt heeft. Wijzigingen in het voedselpatroon kan ook oorzaak zijn van pigmentstoringen; witte veren bij merels en mussen b.v. zou in die richting kunnen wijzen. Het fijne weet men er echter nog niet van!

Op een vraag naar vindplaatsen van heggeplanten zoals b.v. kardinaalsmuts, sleedoorn, kweepeer, antwoordt de heer Hensels dat in het Leudal een kweektuin van dergelijke struiken bestaat.

Br. Thomas meldt een vooruitgang in het aantal

vleermuizen in de grot van de Scharck. Vorig jaar telde hij om deze tijd van het jaar 20 exemplaren; thans 30. Desgevraagd zegt de heer Gijtenbeek niet de indruk te hebben dat het verdwijnen van grotten door graafwerkzaamheden van de Enci een toename van vleermuizen op andere plaatsen tengevolge zou hebben. In verlaten champignonkwekerijen treft men thans wel meer vleermuizen aan dan ten tijde dat daar nog gewerkt werd. De laatste jaren zijn de aantallen echter vrij constant. De heer van Nieuwenhoven maakt de opmerking dat hem wel is opgevallen dat de ene soort in aantal toeneemt en de andere een teruggang vertoont. Br. Thomas merkt verder nog op dat van 10 vlinders die hij in de grot aantrof er enige dagen later nog maar 3 aanwezig bleken. Hij vraagt zich af of de verdwenen exemplaren mogelijk tot voedsel voor de aanwezige vleermuizen gediend hebben.

Na de pauze spreekt de voorzitter aan de hand van vertoonde dia's over nieuwe gegevens omtrent temperatuurregulatie in bosmierennesten en over de symbiose van bosmieren met bladluizen. Een artikel getiteld „nestoecologie en nesteconomie van de inheemse bosmieren” van zijn hand verschijnt in het jaarbulletin 1972 van de Vrienden van Heverleebos en Meerdaalwoud. Als vervolg op de boeiende toelichting ontspint zich onder de aanwezigen een levendige discussie over deze hoogst interessante insectensoort.

VERSCHEENEN

ATLAS PROVISOIRES HORS-SERIES
édités par Jean Leclercq et Charles Gaspar

Lepidoptera Rhopalocera et Grypocera de la Sarre
(Saarland)
par Werner Schmidt-Koehl, Saarbrücken.
Cartes 1 à 100.

Edition et distribution: Faculté des sciences agronomiques de l'état zoölogie générale et faunistique, Gembloux (B.).
Prix B.Frs. 128,—.

HET WEERTER BOS

door J. H. H. DE HAAN (Weert)

– met foto's van de schrijver –

I. Geschiedenis van het Weerterbos en zijn omgeving

Een woord vooraf

Veel, zeer veel is er in de loop der eeuwen, aan het Weerterbos voorbijgegaan, vooral ook omdat het door zijn ligging en ondoordringbaarheid in vorige eeuwen van grote strategische betekenis is geweest.

Het Weerterbos is echter geen bos met machtige eeuwenoude bomen, doch een complex van naald- en loofbossen, van bornen en heesters, waar planten en dieren voldoende voedsel kunnen vinden voor hun bestaan en waar ze zich in stand kunnen houden.

Met kijker en camera heb ik het doen en laten in deze natuurlijke levensgemeenschap in de openvolging der seizoenen bestudeerd; in een serie artikelen zal ik iets over zijn geschiedenis, flora en fauna vertellen.

In 1970 werd een strook van 57 HA als eerste aanzet tot behoud van dit gebied door het Limburgs Landschap aangekocht.

Vroegere bewoners

Temidden van uitgestrekte heidevelden en een aansenschakeling van moerassen, vennen en zandverstuivingen, welke zich in noordelijke richting uitstrekken tot aan de ondoordringbare Peel, lag op 'n hoger gelegen zandvlakte de plaats Weert.

De uitgebreide begraafplaatsen in de vorm van urnenvelden, die in deze omgeving in de loop der jaren zijn blootgelegd en de vele stenen gebruiksvorwerpen die hier gevonden zijn, wijzen erop dat reeds de neolithische mens zich in dit gevarieerde landschap thuis voelde. Oeros, zwijn, hert en vis boden hem een afwisselend menu. Van de vachten

werd kleding, van de huiden werden tenten vervaardigd, 'n gemakkelijk verplaatsbaar home.

De relictten uit de opeenvolgende culturen leveren het bewijs dat de primitieve nomadenvolken zich hier gedurende vele eeuwen hebben weten te handhaven tot aan de inval der Romeinen.

Foto 1

Huislook, Sempervivum tectorum L. afkomstig van een oude boerderij aan de rand van het Weerterbos.

Na de komst van Franken en Saksen valt er een uitbreiding van veeteelt en akkerbouw te constateren, er ontstaan dan vaste nederzettingen.

Tot voor honderd jaar werden de woonhutten en speciaal de onderkomens voor het vee uit heideplaggen opgebouwd. Ook werden er wel muren opgetrokken uit gevlochten takken die met klei besmeerd werden, terwijl de daken met stro en plaggen werden afgedekt. Het gebruik om huislook, *Sempervivum tectorum* L., een plaats op deze dakbedekking te geven was als afweer tegen blikseminslag bedoeld; de naam „donderblad” wijst hierop! Tevens zou de plant de macht bezitten om de bewo-

ners voor de cholera te vrijwaren. Karel de Grote (742-814) zou het planten van huislook op de daken der huizen bevolen hebben. Deze verplant is voor deze standplaats dan ook bij uitstek geschikt. Ze behoort tot de familie der Succulenten.

Het huislook op foto 1 stamt van een oeroude boerderij welke tot aan het begin van deze eeuw bij het Weerterbos was gelegen en waarop deze plant sinds mensenheugenis een groeiplaats had gevonden.

Vermoedelijk uit veiligheidsoverwegingen ging men de woningen in het landschap dicht bij elkaar groeperen, waaruit de kleinere gemeenschappen zijn ontstaan van boeren, die naast hoornvee soms over wel honderd stuks schapen beschikten. Ook het houden van bijen hoorde tot de gebruikelijke bezigheden; de bijenkorven werden gevlochten van stro dat met behulp van braamstengels werd verstevigd.

De gehuchten die zich zodoende geformeerd hebben staan nu nog bekend onder de oude benamingen zoals Laar, Heugten e.a.

De heren van Horne

De oudste geschiedschrijving van deze streken dateert uit het jaar 1062, toen het gebied van Weert en Nederweert in het bezit was van Markgraaf Otto van Thüringen en zijn echtgenote Adèle, dochter van Lambertus II, Graaf van Leuven.

Deze hadden toen, bij schriftelijke overeenkomst, hun in de Weerter omgeving gelegen bezittingen in ruil tegen andere goederen afgestaan aan het Kapittel van St. Servaas te Maastricht. Al spoedig droeg dit college de voogdij over dit nieuw verworven gebied op aan de Heren van Horne.

In de tweede helft van de dertiende eeuw hebben deze vervolgens dit gebied in eigendom verkregen. De „Publications” dl. XII 1875 pag. 443 e.v. maken melding van een op 23 februari 1482 ter gelegenheid van de „blyde inkompt” van Jacob II, Graaf van Horne, aan de inwoners van Weert en Nederweert ten aanzien van dit grondgebied geschonken of gewaarborgde rechten en vrijheden.

„Sy sullen oich alle gemeinden binnen der vorss. twee dinghenbencken gelegen, dat is die heide, weide, water ind land, broich, bosch ende brant mit des daeraen eleven mach, ten ewigen dagen toe gebruycken, gelyck sy alden herkommen enz.”

Volgens overlevering zouden de bewoners van Laar de heidevelden gelegen tussen Laar en het Weerterbos van de Graaf van Horne gekregen hebben als tegenprestatie voor het graven resp. uitdiepen van de grachten om het kasteel te Weert, en voor het verichten van andere hand- en spandiensten.

Valken en kraanvogels

In dezelfde hierboven geciteerde akte van privilege — evenals in menig ander geschrift uit vorige eeuwen — wordt melding gemaakt van de valkenjacht; over het uitoefenen van het jachtbedrijf in deze contreiën, niet ver van Valkenswaard, is nog weinig gepubliceerd.

Reeds Karel de Grote heeft in 800 een wet uitgevaardigd, waarbij werd bepaald, dat ieder die een valk „bekwaam tot het vangen van kraanvogels”, steelt of doodt een even goed ex. moet teruggeven en bovendien een boete van zes denarii betalen moet; waaruit blijkt dat reeds destijds op ruime schaal het vluchtbedrijf werd uitgeoefend. (Dr. A. Swaen, De Valkerij in de Nederlanden).

Mogelijkerwijs dat de „hutten” die men in het Weerterbos nog aantreft, zoals de Maarheezer hutten, de Grashut en de hutten aan de Bolderdijk plaatsen zijn geweest, waar de valkeniers hun valken zijn gaan vangen. (L. Coveliers: Valkerij en Valkeniers van Arendonk). Er zijn echter nog andere meningen welke de aanduiding „hut” in verband brengen met smeltovens van ijzer uit ter plaatse in de bodem aanwezige oerlagen.

De geciteerde ordonnantie van Karel de Grote duidt erop dat de kraanvogels op hun trek naar het Zuiden en terug naar hun broedgebieden, reeds eeuwenlang de aandacht hebben getrokken.

Nergens in Nederland zijn de sporen daarvan zo duidelijk terug te vinden als juist in dit gebied.

Foto 2

In Duitsland weggevlogen jachtvalk. Slechtvalk ♀, Falco peregrinus Tunstall, welke op Laar een kip sloeg. Deze valkensoort werd vroeger op de heide in de buurt van Valkenswaard gevangen en door de valkeniers afgericht.

Tientallen malen heb ik zelf in de loop der jaren gezien hoe kraanvogels — meestal in grote trekken (van ± 100 ex.) of in enkele kleine trekken (van ± 30 ex.) — op hun traject over de Peel de heidevelden langs het Weerterbos hebben overvlogen. Dat beeld is de laatste halve eeuw nauwelijks veranderd; nog op 19 september 1971 volgde een troep van meer dan 100 stuks deze weg en vond een plaats om uit

te rusten in de oostelijk van Budel, op de grens van Limburg en Brabant gelegen Weerter Bergen. Aanduiding van de kraanvogeltrek ligt verankerd in o.a. de benaming van het kasteel Craenendonck, waarvan reeds in de geschiedenis rond 1200 sprake is. Dit kasteel is gelegen in het aangrenzende brabantse gebied langs het riviertje de Aa, tussen Maarheeze en Soerendonk.

In dit heidegebied liggen enkele plassen die namen dragen als Craenenbroek en de Kraanvennen. In de gemeentewapens van Soerendonk en Maarheeze staat de kraanvogel centraal, zie foto 3. Waar over het algemeen de adelaar, hert en leeuw de eer genieten als wapendier te worden opgevoerd is hier zeker de belangrijkheid van deze vogel in het in deze dorpen omringende landschap de aanleiding geweest tot deze uitverkiezing!

De afbeelding toont ons deze gemeente-wapens gebijtd in de gevel van het raadhuis van Maarheeze. De heraldieke figuur in het wapen van Maarheeze toont ons de kraanvogel rustend op de rechterpoot, terwijl de tenen van de linkerpoot een steen omklemmen. Hierdoor treedt hij als symbool van de waakzaamheid naar voren, zoals dit door een oude legende wordt bevestigd.

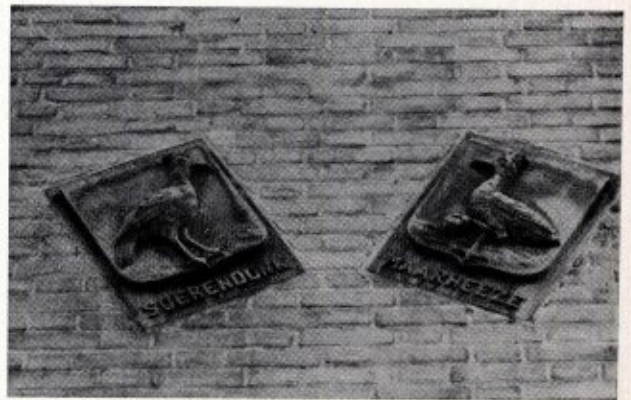

Foto 3

De Kraanvogel als wapendier in de wapens der Gemeenten Soerendonk en Maarheeze.

De sage vermeldt, dat kraanvogels tijdens het voedsel zoeken een wachtpost uitzetten, die bij dreigend gevaar de troep alarmeert. Bij het intreden van een rustpauze houdt deze een steen met de tenen van zijn opgeheven poot omklemd. Mocht ook hij door slaap overmand worden, zo zal de vallende steen hem alsdan tot nieuwe waakzaamheid wekken. Ook in Hongarije komt dezelfde symbolische voorstelling in gemeente- en familiewapens voor.

Terreur door mens en dier

Het leven was tot diep in de 16de eeuw in zo'n dorpsgemeenschap alles behalve rustig.

Het was in die tijd dat Robert van Arenberg, die een bondgenoot van de Geldersen was, met zijn leger in Hamont in garnizoen lag en van daar uit deze omgeving terroriseerde. De Geldersen op hun beurt legerden zich toen op Craenendonk en trokken eveneens op roof uit naar het Weerter gebied. Ze brandden de aan de rand van het Weerterbos gelegen gehuchten Boshoven, Hushoven en Laar nagenoeg plat en stalen er paarden en goederen.

Doch de Weertenaren lieten zich ook niet onbetuigd en dreven de Gelderse benden tot in het Weerterbos terug, dat een pracht schuilgelegenheid bood. Daarvan profiteerden even hard de wolven, waarvan de eerste schriftelijke meldingen dateren uit 1517.

In de „Chroniek van de Heerlijkheid Weert” van A. J. Flament wordt vermeld dat Rutten Dries, die zes jonge wolven had gevangen 2 Hornse guldens kreeg en de drie gezellen, die met bussen des nachts „de oude wolf meenden te schieten” elk 12 stuivers, 3 oort.

In de Kronijk uit het Klooster Maria-Wijngaard te Weert is opgetekend hoe in 1563 „Vier mans bijeen hebben die wolven doot verbluft of gejaeght in den sneeuw, twee hebben zij geten ende twee laten liggen.”

Ook in 1637 ging men in het Weerterbos en het Weyfelterbroek op de wolvenjacht. Volgens opgave van de stadsarchivaris van Weert, de heer J. Henkens

komen in de stadsrekeningen van Weert uit die tijd meermalen betalingen voor, welke op het doden van wolven betrekking hebben: Rekening van de Stadsburgemeester Hendrik van Haelen, van 1 Nov. 1649-1 Nov. 1650; Rekening van den stadsburgemeester Jacob Peerbooms van 1 Nov. 1651 - 1 Nov. 1652.

17 november 1652 wist Jacob Bruyns in het Weerterbos vijf jonge wolven te bemachtigen. Hij bracht ze naar het stadhuis, waarvoor hij twaalf guldens mocht incasseren.

Er is herhaaldelijk afwisselend sprake van het voorkomen van wolven in het Weyfelterbroek en in het Weerterbos. Beide gebieden vormden voor deze dieren een vrijwel gelijk biotoop, waarin hoger gelegen droge bossen met natte gedeelten afwisselden, en van waaruit haast ongezien strooptochten op schaapskudden ondernomen konden worden.

De schapen waren voor de bevolking van deze streek toendertijd van groot belang. Ze voorzagen hen van vlees en wol, terwijl ook de stalmest evenals die van het hoornvee een belangrijke bijdrage leverde voor de grondverbetering.

Wol stond bijzonder hoog aangeschreven, het gilde van het Wolambacht in Weert dateerde al van 1378. Vooral in de winterdagen werd in huisvluit wol tot garens verwerkt, waarbij het spinnewiel een onmisbaar werktuig vormde.

De oude boerderij gelegen op Laar, waarvan een foto op de omslag van dit nummer is gereproduceerd, wordt thans nog bewoond door een familie, die van oudsher het beroep van spinnewielmaker heeft uitgeoefend. Op een draaibank maakten ze de voor de omgeving zo noodzakelijke apparatuur en fabriceerden ze, tot vermaak der kinderen, draaitollen.

De wolspinnerij voerde tot de lakenweverij en deze kwam door het Wolambacht tot grote ontwikkeling. Het Weerter laken had een goede afzet en genoot een internationale reputatie.

Vandaar de gezamenlijke kudde-beveiliging tegen de roofzuchtige wolven; overdag waakten daarover de herders met hun honden, 's avonds werden de schapen in de grote plaggen schaapskooien aan de rand van de heide bijgedreven.

Ondanks de intensieve achtervolging waaraan de wolven eeuwenlang in deze streken blootgesteld zijn geweest blijkt ook anderzijds wel hoe moeilijk het geweest is aan hun voorkomen hier voorgoed een einde te maken. Vermoedelijk kwamen steeds andere wolven uit de Ardennen weer naar hier.

Nog op de Tranchot-kaart Blad 31.1803-1820 vinden we in de Ospeler Peel ter hoogte van het tegenwoordige „ontvangstcentrum” in het Natuurreservaat „De Grootte Peel” een „Wolfs val” vermeld; de betere bewapening van de negentiende eeuw heeft uiteindelijk toch tot een complete uitroeiing geleid.

Vogelwacht in de 17e eeuw

Interessant is het te vernemen, dat omtrent het jaar 1680 de Magistraat van Weert een wacht instelde van veertig jonggezellen om in de broedtijd de nesten der nachtegalen dag en nacht te bewaken.

„Naumann”, waarvan de eerste uitgave in 1797 tot stand kwam, vermeldt o.m. „In Holland wird, wie man sagt, der Raub einer Nachtigall oder dass Zerstoren ihrer Brut mit hundert Gulden bestraft.”, hetgeen dan toch wel voor die tijd een zeer zware boete was. Hoeveel moeite heeft men zich vroeger reeds getroost om het vangen van met uitroeiing bedreigde vogelsoorten tegen te gaan!

Schuilkerk in het Weerterbos

In mei 1649 vaardigden de Staten van Holland plakaten uit, volgens dewelke geen priesters meer in de Meyerij van 's Hertogenbosch mochten verblijven, noch er godsdienstoefeningen mochten houden.

Aangezien de grens van het Staats en Spaans gebied door het Weerterbos liep, riepen de Minderbroeders uit het Weerterklooster op de Bolderdijk de gelovigen van het aangrenzende brabantse gebied samen om daar in de open lucht de door hen te houden godsdienstoefeningen bij te wonen. Vanaf Pinksteren 1649 werd er iedere zondag ter plaatse de H. Mis gelezen en gepreikt.

Foto 4

Grenskerk-monument in het Weerterbos.

Weer en wind lieten zich echter geducht voelen en er werd dan ook ter plaatse een afdak gebouwd, waaraan later een schuur werd toegevoegd, die volgens de geschiedschrijving soms aan 1000 tot 2000 mensen toevlucht moest bieden. Het geheel bevond zich aan het einde van het Weerterbos, nabij het Kievitsven onder een oude eikenboom. Op 2 oude kaarten staat ongeveer ter plaatse waar deze schuurkerk moet hebben gestaan op een open plek in het bos een grote boom getekend met de aanduiding: „Arbre de Ruevack”. Mogelijk een baken ten dienste van reizenden? Deze toestand op religieus gebied heeft geruime tijd geduurd.

De weg van Someren naar de Bolderdijk heet nu nog de Kerkendijk. Om van Weert deze plaats te bereiken zochten de paters een kortere weg door het Weerterbos. De bewoners van Laar hebben toen daar een smal pad van enkele meters breed opgeworpen om hen droogvoets deze contreien te laten passeren; deze weg staat nog heden ten dage onder de naam van „Munnekenpad” bekend.

Ook midden in het Weerterbos bij de Grashut omtrent Huchten, werd in 1651 door en voor de gelovigen van Maarheze, Heugten, Leende en Heeze een schuilkerk gebouwd, die omgeven was door een drie

meter brede en twee meter diepe gracht. Vermoedelijk wel over een periode van dertig jaren, totdat in het aangrenzend brabantse gebied weer voldoende priesters aanwezig waren, werden daar godsdienstplechtigheden eveneens door de Minderbroeders gehouden. Ook daar herinneren nu nog voorkomende namen als „kerkdijk” en „oude kerkdijk” aan deze gebeurtenis.

Op 8 juli 1956 werd ter gedachtenis aan dit historisch gebeuren op de restanten van de fundamenten van het oude kerkgebouw in het Weerterbos op plechtige wijze, als vermeld in de Maasgouw dl. 75 pag. 54 een monument onthuld, zoals we het er nu heden ten dage te midden van de uitgestrekte bossen kunnen aantreffen. (zie foto 4)

Grenspaal

Niet zo ver van deze „schuilkerk” verwijderd, ter plaatse waar in het Weerterbos de twee provincies, Noord Brabant en Limburg aan elkaar grenzen en waar vroeger de plaatsen Budel, Someren, Nederweert, Weert en Heugten samen kwamen staat een historische grenspaal aan de oevers van de Sterkselse Aa op de „oude Meulenstat” van Heugten, uniek van vorm en afmeting. (zie foto 5)

Volgens een oorkonde van 23 mei 1421 bericht de heer van Cranendonk dat Budel paalde aan „de oude Meulenstat” en krachtens dezelfde akte deed Budel van het gehele gebied langs het Weerterbos zijnde 106 HA afstand tegen een vergoeding van f 400,—. Winkelmolen beschrijft in zijn „Geschiedenis van Budel en Cranendonk” uitvoerig het wel en wee van deze streek. We zien daaruit o.m. dat in 1745 de bewuste stenen limietpaal door de magistraat van Weert werd vernieuwd.

In 1717 verklaarde de gemachtigde van de stadhouder van Peelland, de burgemeester en schepenen van Someren, de schout, burgemeester en schepenen van

Weert en Nederweert, mitsgaders die van Budel de grenspaal op de „oude Meulenstat” van Heugten te hebben doen voorzien van twee nieuwe banden en

Foto 5

Grenspaal op de „oude meulenstat” van Heugten in het Weerter Bos. del. A. Glaudemans.

door de gerechtsboden te hebben doen bannen. Dat herhaalde zich nog eens in 1745. Toen was ook de magistraat van Maarheze, Soerendonk en Gastel erbij aanwezig, hetgeen wel de belangrijkheid van deze paal in die dagen onderstreept!

DE ACHTERUITGANG VAN DE ORCHIDACEAE IN LIMBURG XI

door drs. J. H. M. HILGERS

Himantoglossum hircinum (L.) Spreng., Bokkenorchis.

Het is altijd een omstreden kwestie geweest of *Himantoglossum hircinum* tot de inlandse orchideeën gerekend dient te worden, dan wel of ze min of meer toevallig op een enkele vindplaats in Zuid Limburg

Anacamptis pyramidalis (Voerendaal).

fotoarchief: De Wever.

(Sint Pietersberg) en op één of twee vindplaatsen in de duinen, terecht is gekomen. De Wever heeft aan deze vraag de volgende overwegingen gewijd: „In Duitsland ligt volgens Höffner haar noordgrens in het Midden Rijngebied. Ze zal wel heel toevallig op de Sint Pietersberg gekomen zijn. In de vorige eeuw moeten er bij de kastelen van Canne en Caestert grote en rijke plantentuinen bestaan hebben. Lejeune geeft reeds verschillende soorten aan op de Sint Pietersberg die zeker niet inheems zijn (meestal van origine sierplanten). Enkele van deze soorten zijn zelfs verwilderd zoals o.a. *Lonicera xylosteum*.

Zo kan ook *Himantoglossum* wegens haar grillig gevormde bloemen in bovenvermelde siertuinen zijn gekweekt en dank zij de goede verzorging der planten daar tot rijpheid gekomen zijn. De zaden die zeer licht zijn kunnen in dit voor hun gunstige kalkgebied ontkiemd zijn. Later is ze zeker nooit teruggevonden.”

De Wever doelt hier op 2 herbariumexemplaren van Jacques uit 1848, waarvan overigens niet eens zeker was of ze op het Nederlands gedeelte, dan wel op het Belgisch gedeelte van de Sint Pietersberg gevonden waren.

Ook over de vondsten in de duinen spreekt de Wever in zijn aantekeningen enige twijfels uit, die ik hier citeer: „Voor Noord Nederland geeft Heukels haar aan bij Katwijk en Santpoort in de duinen, (zie De Levende Natuur) in 1906 gevonden. Ook hier kan men haar niet als inlands beschouwen. Ze zal ook toevallig als zaad of als knol verdwaald zijn. De firma Tubergen te Haarlem biedt ze ieder jaar aan bij haar vollegrondorchideeën. Ik denk dat ze daar gekweekt wordt en niet ieder jaar geïmporteerd, zoals in vele andere kwekerijen. Ze is daar ook niet meer teruggevonden”.

Tot zover deze citaten van de Wever. Het lijkt mij toe dat deze soort niet opgenomen hoeft te worden in de Nederlandse flora's.

Aceras anthropopborum (L.) Ait. Poppenorchis.

Het voorkomen van de poppenorchis is in Nederland beperkt tot het Krijtdistrict in Zuid Limburg. Het belangrijkste centrum van de verspreiding in het zuiden van het land is de gemeente Voerendaal, waar in het begin van deze eeuw nog vele kalkgraslanden op hellingen aanwezig waren.

De Wever noemt als rijkste vindplaats de heuvels tussen de Daelhoeve en de hoeve Keversberg, waar ze zowel op de hellingen als op de plateaus voorkwam. De kalk is hier plaatselijk bedekt met een dunne laag van zure diluviale afzettingen, waarin ook andere

Aceras anthropopborum Ait. (Voerendaal-Kunraderberg).
fotoarchief De Wever

orchideeën voorkwamen en nog voorkomen, zoals *Coeloglossum viride*, *Herminium monorchis*, *Gymnadenia conopsea*, *Platanthera bifolia* e.a.

Wellicht waren deze oostelijke kalkgraslanden om Voerendaal de rijkste vindplaatsen voor allerlei zeldzame soorten, die niet zo'n stricte kalkindicatoren zijn als bv. *Orchis militaris* en *Orchis purpurea*. Deze streek is de oostelijke tegenhanger van de vroeger zo rijke vindplaats in het westen van het Krijtdistrict, de Sint Pietersberg, die nu nog slechts van ondergeschikt belang is voor de orchideeën in deze streek, omdat vrijwel alle populaties hier verdwenen zijn.

Van alle kalkgraslanden om Voerendaal zijn nog over de Wrakelberg, de Kunderberg en de Putberg, een klein maar belangrijk gedeelte. Het was waarschijnlijk deze Putberg bij hoeve de Dael waar de Wever over schreef als over de graslanden met een grote hoeveelheid, meer dan 500 individuen van de poppenorchis.

In 1918 begon men deze „dorre” graslanden in weiden te veranderen, zowel van de Daelhoeve als van de Keversberghoeve uit. In 1922 waren nog vrij veel exemplaren overgebleven in een reepje helling ten westen langs de Schelsberg en op de top van de Putberg. In 1928 telde de Wever nog 18 exemplaren en vanaf 1929 waren ze tijdelijk verdwenen. Overigens is de strenge winter in 1929 funest geweest voor vele orchideeënpopulaties in deze streken. Toch is hier later de poppenorchis weer gevonden. Dijkstra vermeldt bv. in 1957 nog 3 exemplaren, maar verschillende botanici hebben ze na 1960 hier niet meer teruggezien. Het is mij niet bekend of ze nu nog aanwezig is, maar het lijkt wel waarschijnlijk.

Een andere dubieuze vindplaats, wellicht een secundaire vindplaats door aanplanting, is de Zurendries in het Savelsbos in Gronsveld. Hier werden in 1961 nog 3 rozetten aangetroffen, alhoewel geen bloeiende exemplaren, door de reservaatbewaker A. Vluggen.

Van de ongeveer 10 bekende vindplaatsen in deze eeuw is er dus waarschijnlijk nog maar 1 over en bestaat er nog 1 secundaire vindplaats. Het is daarom zonder meer evident dat de natuurbescherming de

grootst mogelijke moeite doet om de laatste twee vindplaatsen niet verloren te laten gaan, want dan zou ze voorgoed op de lijst der uitgeroeide orchideeën in Nederland geplaatst moeten worden.

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Gronsveld	1. Riesenberg	De Wever, 1928, 6 ex. 1929 verdwenen. Dijkstra, 1941 Dit was vroeger een belangrijke vindplaats met veel ex.
	2. Zurendries, Savelsbos	Vluggen van Staatsbosbeheer. 1966, 3 ex. Waarschijnlijk secundaire vindplaats.
Kadier en Keer	3. Keerderberg	De Wever. 1928, 6 ex.
	4. Bemelerberg	Gregoire. Sinds 1954 verdwenen. Secundaire vindplaats.
Sint Geertruid	5. Eysdenerbos, krijthelling	H. Stessen. 1914, 3 ex.
Wylre	6. Beritzenhoven	De Wever. 1 herb. ex. in 1916.
Gulpen	7. Ozebos	H. Stessen. 1914, 3 ex.
Klimmen	8. Kruishof, Ransdaal	De Wever, 1928, 3 ex.
Voerendaal	9. Welterberg	De Wever. 1935, 2 ex.
	10. Putberg-Keversberg-Schelsberg	De Wever vermeldt in 1918 nog meer dan 500 ex. In 1936 nog 52 ex., na tijdelijke verdwijning omstreeks 1929. In 1957 volgens Dijkstra nog 3 ex. Uit jaren '60 geen betrouwbare meldingen. Waarschijnlijk toch nog niet verdwenen.

Anacamptis pyramidalis (L.) Rich., Hondskruid.

Het hondskruid werd in het begin van deze eeuw nog slechts op 2 vindplaatsen in Zuid Limburg aangetroffen, nl. op de Keversberg te Voerendaal en op de Berghofweide te Wylre. Deze soort kwam vroeger en misschien nu ook nog voor in enkele duinstreken, met name in de buurt van Haarlem, waar zich waarschijnlijk de allerlaatste Nederlandse vindplaats bevindt.

In Zuid Limburg is ze omstreeks 1930 verdwenen. Volgens de Wever werd ze uitsluitend aangetroffen in kalkgraslanden, samen met soorten als *Primula veris*, *Euphrasia Roskoviana*, *Polygala comosa* en *Scabiosa columbaria*, allen kalkgraslandsoorten.

In de aangrenzende Belgische en Duitse gebieden is ze ook reeds lang verdwenen. Op het Belgisch gedeelte van de Sint Pietersberg heeft ze nog standgehouden tot 1927, terwijl ze op het Nederlandse gedeelte van de Sint Pietersberg al in 1880 was verdwenen. In aangrenzend Duits gebied was ze volgens Höffner reeds in de twintiger jaren voorgoed verdwenen. De belangrijkste en laatste vindplaats in Zuid Limburg van deze soort uit zuidelijke streken was de Berghofweide (weide van de hoeve Rutten) te Wylre waar in 1928 door H. Stessen nog 6 exemplaren geteld werden. Helaas is voor deze soort de natuurbescherming te laat geweest, want deze Berghofweide werd pas 30 jaar later, in 1958, aangekocht door Staatsbosbeheer.

Gemeente	Vindplaats	Laatste opgave
Maastricht	1. Sint Pietersberg	Volgens Dumoulin sinds 1880 verdwenen.
Voerendaal	2. Keversberg	Volgens de Wever door afgraving in 1918 verdwenen.
Wylre	3. Berghofweide	Stessen. 1928, 6 ex.

